

A BÖLÖNI TEMPLOM.

Háromszék egyik legnagyobb kiterjedésű helyiségében van a bölöni unitarius templom, egy magasan kiemelkedő dombon, magas körfalakkal és bástyákkal körülvéve, mely utóbbiak fekvésöknél fogva nemcsak e helyiség, de a szomszédos faluk felett is uralkodnak.

E templomot körítő 8—10 meter magas falak és az ezeken felül emelkedő bástyák úgy alak, mint építés módjaikra igen érdekesek. A falakon két sorban lőrések vannak s ezeken felül kiszögellő zúzművek *) (Pechnase = Assomoir) valamint fogrovátkák.

Az egyik bástya falán közetlen a fedél alatt a következő felírás olvasható: „*Propugnaculum et Turris fortissima Nomen Domini aedificatum opera Incolarum. Beoleon.*“

Anno Dni 1017. (valószínűbb 1617.) Ezen kívül erkölcsi mondatok: „*Ne sis verbosus*“ és „*Quid quid agis, prudenter agas et respice fidem!*“

E várfalak számtalanszor nyújtottak a mult idők harczaiban a tatárok ellen (Benkő Spec. Tnia), sőt a Báthori Gábor alatt folyt polgár háborúk alatt menhelyet a lakosoknak.

Weiss Mihály brassói királybíró Bölön kastélyának ostromáról tért vissza, midőn Földvárnál 1612-ben oct. 16. sergit és életét veszti. (Szei krónikája.)

1690-ben, midőn Tököli beütésének hirt az országban nagy ingerültséget idézett elé, szigorú rendszabályokat hoztak a templom kastély védelmére.

Egy ilyen okirat van a bölöni ekklesia levéltárában.

Az említett várfalon bejutva egy homokos és szabálytalan köralakú s nagy emelkedéssel bíró terület van, mely nem igen terjedelmes, lévén az csak 36 m. széles és 47 m. hosszú.

A várfal nyugoti részén áll egy 6 meter négyzetes területű *torony*, kettős kapunyílással s lépcsőkkel. E bejárat jelenleg az egyedüli, mely a templomtérré vezet.

---

*) Középkori várakon fordul elé, honnan az előre nyomuló ellenségre forró olaj volt önthető vagy kő dobálható.

A torony többrendbeli átalakuláson ment keresztül s így styl tekintetében érdekesebb kinézést nem nyújt, de az a körülmény, hogy e torony teljesen elkülönítve áll a templomtól, emlékeztet az olasz campanillákra. *)

A torony kettős kapuján átmenve, emelkedéssel juthatni a templom előteréhez és innen lépcsőkön a templom belsejébe.

A templom két részből áll: egy nagyobb 13 m. hosszú és 8·60 széles és 6·70 magas térből s egy széles ívezettel bíró kisebb 12·00 m. hosszú és 6·70 m. széles sanctuariumból, mely végén egy nyolcz szögű fal fele részéből alakított s boltozatos, míg a templom mennyezetének többi része gerendás, levakolva. A mi régi és eredeti e templomból, az nagyobbára elenyészett, mert az 1720-ban keletkezett tűzvész alkalmával leégett s az égés után az akkor uralkodó építés mód szerint közönségesen restauráltatott.

Nyilván állítható azonban, hogy a sanctuariumnak csúcsíves ablakairól következtetve, a templom eredeti stylja gothikus volt, azonban semmi ornamentális maradvány nincsen rajta s valószínűleg nem is volt.

E templom sok százéven át fogadta be az unitarius vallás hiveit, mivel azonban a talaj lejtős fekvésénél fogva annak egy része mélyen a földbe volt építve, az eső és földnedvesség annak minden részét meg rongálta. Ez okból már évekkel ezelőtt kezdett foglalkozni az egyház-község azzal a gonddal, hogy templomát a teljes megsemmisüléstől megmentse, vagy helyette egy újat építtessen.

Behatöbb tanácskozás után, mivel az átmedvesedett falakat mesterséges úton kiszárítani nem lehet, s mivel azóta jóval nagyobbra emelkedett lélekszám befogadása céljából a templom sem egyik, sem másik irányban ki nem bővíthető, fentartását műtörténelmi becse nem követeli, elhatározta az ekklesia, hogy egy alapjából új és az ekkl. tekintélyének megfelelő templomot épít.

Ez irányban még az 1883-ik évben megindította a mozgalmat. Több rendbeli kísérletek tétettek és több terv nyujtatott bé, de ezek nem látszottak kielégítőknék s Ferencz József püspök nem kívánta egy ily nagy mű elsietését.

1891-ben Pákey Lajos, kolozsvári okl. építésmérnök kiszállván a helyszínére, alapos tanulmányozás után oly tervet készített, melyet úgy a bölöni építtető egyház, mint az Egyh. képviselő tanács is elfogadott, 37,191 frt 17 krnyi költségeliránnyal.

*) Szabadon álló torony haranggal a *román styl* korszakában, nevét *Paulinus Nola, Campaniában* vette, ki püspök volt s állítólag ő hozta volna a torony harangokat először használatba s ezzel a haranglábakat a 7-ik száz évben.

E templomtervezet megérdemli, hogy azzal részletesebben foglalkozzunk.

A templomépítés típusát általában véve a katolikus szertartás követelménye szabta meg, az eltérés a dispositiókban abban áll, hogy változik a hajók száma, az apsis, az oltár fülkéik száma, s a fő oltár elrendezése.

Más megoldást kíván a protestans, főleg pedig az unitarius templom, minthogy a vallás szellemének és az isten-tisztelet egyszerű voltának kell hogy megfeleljen.

A mily gazdag az elrendezések, az építészeti kiképzések, formák és díszítési motivumokban a katolikus templom, éppen olyan kevés a a tér mindezekben a protestáns templom építészetben. E téren, de különösen a helyes megoldásban, mondhatni még kevés a tapasztalat.

Az angolok elvül fogadták el, hogy a protestans templom nem egyéb mint egy felolvasó helyiség, s mint ilyen e célra elegendő egy nagy terem, melyben megfelelő számú szék kell s ezzel a kérdés meg van oldva. Ámde a profán gyűlésterem és az Isten háza között nagy különbségnek kell lenni.

Egy nagy terem látása még nem kelt vallásos érzelmeket. A legszebb beszédnek is csak úgy van kellő hatása, ha ezzel az emberi érzékre ható környezetek is harmoniában állanak. Az ének, zene mind segédeszközök a vallásos hangulat keltésére, éppen ily hatással van a lélekre az ezen szóló művészetekkel közvetlen rokon építő művészet is térbeli hatása, az alak nyugodt, szép formák és az összharmonia által.

Hazánkban mondhatni a legbehatóbban foglalkoztak a protestáns templomok célszerű megoldásának kérdésével, s fő elvül az a megállapodás, hogy koncentrálni kell mindent a szószék és Urasztala körül, természetesen a templom jellegének megtartásával. Így fejlődött ki ezen fajtájú templomok építésénél a centralis rendszer négy, öt, hat vagy többszögű alakok, illetve belső terek felvételével s ezen központot körül övező különböző irányú és alaku fülkéekkel.

Ilyen rendszerben, bár kis mértékkel van tervezve a bölöni unitarius templom, melynél a központi térnek teljes kiképzésére és fokozottabb kitüntetésére egy magasra emelkedő kupola van alkalmazva, mely kupolának felső ablakairól beható fény a szószéket és az Urasztalát a legnagyobb világításba helyezi.

Áttérve a templom részletesebb leírására, mint említve volt, mindenekelőtt szem előtt kellett tartani a tér nagyságát s a rendelkezésre álló csekély építési összeget, mégis mindezek mellett ez új templom 193 négysz. méter beépített területtel nagyobb a réginél.

Kiterjedési méreteit illetőleg hossza 34·18 m., első részének szélessége 12·56 m., hátsó és keresztbe nyuló részének szélessége 23 m.

A templom padozata — tekintettel a niveau emelkedésre, hogy a templom hátsó falai ne építtessenek a földbe, a lehető magasra helyeztetik és pedig a jelenlegi padozattól 2·50 m. a torony előtti lépcső aljától 5·00 meter magasságra.

A feljárás egy külön e célra tervezett emelkedés (Rampa) által fog történni, hogy sok lépcső alkalmazása kikerültessek.

Három lépcsőn juthatni a fő ajtóhoz, melyet kapuzat, baldachin fed, innen az előtérbe, melynek egyik felin egy kör-lépcső vezet az orgonához, valamint az első galleriához.

Az előtérből juthatni a templom fő hajójába, melynek közepén szabad járó van s két felől padosorok, melyeknek mindenikéhez mindkét felől lehet hozzá jutni.

Ezután következik egy 12 meter átmérőjű nyolcz szegletű tér, melynek közepén van az Urasztala, egyik oldalánál a szószék.

E központi térről különböző irányokban terjedő hatszegletes fülkék tervezettek felettök galleriákkal s padosorokkal.

E fülkékből szabad áttekintés nyílik úgy alól mint fennt a szószék és Urasztala felé.

A templom két végső sarkán vannak az oldal-bejáratok, háromszögben kiugró baldachinnal. E bejáratok folyósóval s egy-egy kör-lépcsővel vannak összekötve.

Innen közlekedhetni bármely irányban s feljuthatni a galleriákhoz.

A fő hajót és az oldal-fülkéket kereszt-boltozatok fedik a padozattól 11·80 meter magasságban. A köz fenti részen emelkedő kupola szintén boltozatos s teteje belül 24·88 m. magas és 20 kis ablakkal van világítva.

Az összes galleriákat ivezetes oszlopok tartják s az ülések emelkedőleg vannak azokon elhelyezve.

A templom belsejében, tekintettel, hogy erre költség előre felvéve nincsen, sem dísz-festési, sem domboru ornamentalis díszítés nem terveztetett.

A kupola négy oldalán 4·70 meter széles ércz táblára fekete alapon aranyozott betűkkel néhány bibliai idézet fog feliratni mint p. o.

I. „Egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között az ember Jézus Krisztus I. Tim. II. 5. II.“ A „parancsolat vége a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és igaz hitből való szeretet“ I. Tim. I. 5. stb.

A templom esetleg *fűthető* lesz, mely célból füst kivezető kéményekről is gondoskodva van.

A templom stýlja 10—11-ik százbeli „román stýl“ s külsője általában egyszerű s a tervezésnél a fősúly nem a külső díszre, mint inkább az épület-testnek és tagozatoknak térbeli szép elosztására s a belső elrendezés hí kifejezésére van fordítva. Az egész templom a közepén magasra kiemelkedő kupolájával nem csak az építető bölöni unitárius egyház községnek, de az egészkörnyéknek díszére leend.

Az egyházközség lelkes papjával, a kör esperesével bizonynyára nem is fog késni a szép mű kivitelével.

(y.)

Sepsi-Szentiváni id. SZENTIVÁNYI JÓZSEF

† 1892. augusztus 16-án.

Szentiványi József nyug. kir. törvénybíró és háromszéki unitárius egyházköri felügyelő-gondnok 1811. február 26-án született. Szülei: Szentiványi István és angyalosi Bakcsi Klára. Tanulását a székelykereszturi algimnáziumban kezdte s folytatta Kolozsvárt a főgimnáziumban; a gimnáziumi tárgyak elvégzése után átment jogi tanfolyamra a kolozsvári Lyceumban fenálló intézetbe. Tanulását mindenütt kitűnő eredménnyel végezte. Elhatározta volt, hogy közjogi hivatalra képezze magát; de a még öt éves korától fogva özvegy s most már elhalt édes anyja elvesztése e szándékában megakadályozta; a három évig viselt kancellista-kardot 1837. Szebenben tartott országgyűlésen letéve — hazatért a családi birtokba gazdaság vezetése és kiskorú testvérei nevelése s taníttatása okáért.

Az eddig jeles tanuló és joggyakornok most már jeles gazda lett; 1841-ben nősült szentiváni Szentiványi Krisztina nevű távoli nőrokonával, kivel Szentiván községben lakó-telket építve abban családot alkottak s éltek 51 évig boldog, küzdelemmel ugyan, de egyszersmind örömmel telt igazi példás szép életet. Nemcsak a derék nőnek hí férje s gyerekeinek gondos atyja és szorgalmas gazda volt az elhunyt; hanem polgári hivatalokat is viselt, azon kívül a korán elhalt Zéthel Ferencz utódjai és az ürmösi Maurer családban árván maradt rokonainak hí gyámja. Boldog házasságából az ég ura atyai örömökkel áldotta meg. 10 gyerekek született, de az ötje — mind felserdült korukban — elhalt, kik közül a 18-ik évében elhalt Berta nevű igen kedves leányuk elvesztése a szülőkét mélyen keseríté; — az élők közül Szentiványi Gyula előbb Háromszék és Brassó megyék főispánja,